

POSUDEK OPONENTA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

AUTOR PRÁCE: Jakub Lenfeld

NÁZEV PRÁCE: Etický vztah ke zvířatům

OBOR STUDIA: Filozofie a společenské vědy

AUTOR POSUDKU: Mgr. et Mgr. Michal Rigel

SHRnutí A HODNOCENÍ OBSAHOVÉ STRÁNKY PRÁCE

Autor v práci předkládá své stanovisko k tradiční a pevně etablované otázce ve filozofii: zda-li je eticky přípustné „využívat zvířata pro prospěch lidí“ (viz anotace). V Úvodu poté svůj příspěvek specifikuje: práce má za cíl popsat neustále se rozrůstající poznatky o duševních schopnostech zvířat a na nich stojící etické teorie, stejně jako popsat současný stav našeho chování ke zvířatům a vývoj myšlení, který k němu vedl (s. 9).

V souladu s těmito cíli nejprve v úvodní kapitole (s. 11-17) provádí historický exkurz do vývoje morálního postavení zvířat. Drží se přitom zejména euroamerické kulturně-civilizační oblasti s tradičním výběrem autorů: na jedné straně např. R. Descartes s přístupem ve stylu „zvíře-věc k užitku člověka“, na druhé straně např. J. Bentham s přístupem mnohem afirmativnějším. V těchto pasážích autor postupuje vyváženě a dává prostor „oběma stranám“. Zajímavé jsou citované pasáže z Bible, které by snad mohly být zdrojem zpochybnění výrazně „kořistnického“ vztahu člověka ke zvířatům. Osobně mi sice nezní příliš přesvědčivě (ostatně ani autor se na jejich základě nesnaží příliš zveličovat jejich význam a uvědomuje si, že jejich síla bledne ve světle jiných, a mnohem přímočařejších biblických citátů, jež jsou v práci rovněž obsaženy), ale každopádně je dobře, že je práce zachycuje.

V další kapitole (s. 17-19) je velmi stručně nastíněna i tradice v islámském kulturně-civilizačním okruhu, předkolumbovské Americe, v Číně a na indickém subkontinentu. Afriku reprezentuje jeden odstavec zachycující starověký Egypt. Výběr těchto zemí a zejm. různorodost historických epoch, které byly zachyceny, odkazují k arbitrární selekci. Alespoň autor nikde nevysvětluje proč z Afriky zvolil právě Egypt (tj. celá subsaharská Afrika absentuje), proč v práci je Čína a proč chybí Japonsko, proč tam není zařazena oblast Latinské Ameriky atp. Na této kratičké části ale práce nestojí, a tak je možné ji chápat pouze jako komplementární oddíl ke kapitole předchozí, přičemž lze ocenit snahu alespoň velmi stručně poskytnout i pohled zvenčí.

Poté se už práce věnuje současnosti a popisuje způsoby využití zvířat k cílům člověka, které jsou potenciálně eticky problematické (farmaceutický a kosmetický průmysl) a za nimiž podle autora stojí antropocentrismus a speciecismus (s. 19-24). Tato kapitola neposkytuje nijak ucelený přehled problematického využití zvířat člověkem, situace je skutečně jen načrtnuta a ačkoliv autor v názvu podkapitoly slibuje prezentovat i příklady z kosmetického průmyslu, já jsem žádné konkrétní nenašel (je to možná proto, že od roku 2013 je již na území Evropské

unie platný celoplošný zákaz jakéhokoliv testování na zvířatech pro účely kosmetického průmyslu, včetně dovážení takových produktů na společný trh – to je bohužel informace, kterou autor vůbec nezmiňuje a to ani v příslušné kapitole o legislativním pořádku ČR a EU v této otázce; tam pouze na s. 40 uvádí starší směrnici EU, která testování pro účely kosmetického průmyslu výrazně omezuje). Celá tato kapitola bohužel není příliš aktuální, když jsou k popisu situace využívány zdroje typu *Animal Liberation* od Petera Singera (s. 20-21), což je kniha, která byla publikována v roce 1975, tj. více než 40 let zpátky! A od té doby se situace v mnoha ohledech diametrálně změnila, jak ostatně potvrdil sám autor na své přednášce na Univerzitě Palackého v Olomouci dne 16. 6. 2015 s názvem *Animal Liberation, Forty Years On*. Proto považuji využití (této ve své době jinak velmi důležité) knihy pro popis současné situace za zcela zavádějící.

Z pozice oponenta mám za to, že by situaci nedostatečného a neaktuálního popisu současného stavu využití zvířat pro účely lidí mohl částečně zachránit přesun kapitoly č. 5, která poskytuje konkrétní statistická data, jež vhodně a věrohodně doplňují argumentaci z právě hodnocené kapitoly (ostatně by to pomohlo i jí samotné, neboť by se tím dostala do smysluplného rámce a na svých necelých dvou stranách by nemusela hledat ospravedlnění pro to být tak kratičkou samostatnou kapitolou). Celkově by tvrdá data mohla sloužit jako silný argument hmatatelného utrpení zvířat, který nepracuje jen s emocemi nebo nezachycuje pouze dojmy, ale předkládá statistickou evidenci.

Dále autor pokračuje důležitým zastavením nad otázkou vědomí u zvířat (s. 25-32), kde se snaží předložit soudobé poznatky vědy o jejich mentálních schopnostech (vyrovnává se i s pojmem antropomorfismus). V této kapitole je dle mého soudu mnohem úspěšnější než v té předchozí, opět (naštěstí jen okrajově) cituje ze Singerovy knihy z roku 1975, nicméně tentokrát se mi text jeví mnohem více reflektující současné poznatky a tvrzení o překvapivě rozsáhlých schopnostech zvířat, jež jsou podložena množstvím příkladů.

Následující část tvoří snaha artikulovat fundamentální komponenty tzv. „animal welfare“ (s. 34-37). Proti jednotlivým v práci zmiňovaným bodům nic nenamítám, ale nemám pocit, že by vyjmenované podmínky byly vyčerpávající. Stále mi zde chybí některé elementární věci jako je zajištění chovaným zvířatům pravidelnosti cyklu den – noc a možnosti pobytu na slunečním světle, příp. i tak fundamentální věc jakou je neoddělovat čerstvě narozená mláďata od matek aj. Výše zmíněné podmínky řeší naprosto základní věci (a vědomí toho, že jde o bazální věci, které se rozumí samy sebou, možná způsobilo, že je autor do vlastního výčtu nezařadil), přesto je důležité si připomenout, že ani dodnes nejsou ve všech chovech respektovány.

Silnější stránku práce nepochybně reprezentuje i pojednání o legislativním pořádku ČR a EU v této otázce (s. 37-41), které může, zmíněno hned vedle etických maxim chování člověka ke zvířeti, efektivně nastavit zrcadlo. Autor nicméně českou právní regulaci nijak důsledně nehodnotí, spíše prezentuje, jaká je. Poté přechází k další kapitole, v níž zmiňuje možné alternativy k praktikám jako je laboratorní testování zvířat, konzumace jejich masa či jejich chov pro účely oděvního průmyslu (předtím ovšem pohříchu v práci nikterak nedotčen, takže není zřejmé, k čemu se vlastně nabízí alternativa – s. 41-42).

Kapitola je žel velice krátká, pročez i velice útržkovitá, zejména odstaveček o alternativách k pojídání masa je dosti formální, ani zdaleka nevyčerpává všechny alternativní možnosti a svoji zmínkou o substituci masa sójou, tofu, nebo dokonce mlékem (sic!), působí velmi nepřesvědčivě až bezradně. Tyto pasáže navíc nemají jakékoliv odkazy na zdroje, ačkoliv obsahují několik relativně silných tvrzení: např. „v oděvním průmyslu (...) rostlinné a moderní syntetické materiály jsou již schopné poskytnout vlastnosti a pohodlí stejné, ne-li lepší, než materiály živočišné a s mnohem menšími náklady na produkci“ nebo „lidé (...) jsou schopni žít plnohodnotný život bez jevení (správně „jedení“ – pozn. oponenta) masa, nebo dokonce jakéhokoliv živočišného produktu“ (s. 42). Osobně nemám potřebu tato prohlášení rozporovat, ale chtěl bych autora upozornit, že by mohl velmi snadno u vysokého množství čtenářů narazit na nesouhlas, a proto je nepodepření těchto tvrzení seriózními institucemi (např. *Academy of Nutrition and Dietetics*, *The British National Health Service* či *The United States Department of Agriculture* aj.) velmi ohrožující pro reliabilitu sdělení.

Práce končí kapitolou o moderních etických systémech, kde jsou prezentováni dva filozofové: P. Singer a T. Regan (s. 42-49). Zde nemám připomínek, jejich postoje jsou sumarizovány korektně, zdá se, že autor se přiklání k teoretickému rámci P. Singera a to zejm. proto, že mu přijde snáze využitelný v praxi.

HODNOCENÍ FORMÁLNÍ STRÁNKY PRÁCE

Obecně je formální stránka v pořádku, ačkoliv překlepy a omyly jsou k nalezení (např. na s. 9 mělo být místo *antropomorfismus* jistě slovo *antropocentrismus*), ale ne v míře přesahující obvyklou hranici (u delších písemných celků je jejich výskyt zkrátka obvyklý).

Co se bohužel v práci několikrát opakuje a působí poněkud rušivě, je obrat: „*zvířata jsou schopní*“ (např. s. 30 aj.).

Dále upozorňuji na to, že za sledem několika vět či na konci odstavce je občas více značek s odkazy do poznámek pod čarou, což činí nepřehledným, které pasáže výše uvedeného textu k nim skutečně patří. (s. 14, 22, 24, 30 aj; na 26 je dokonce odkaz na poznámku pod čarou prvním znakem celé strany). Doporučoval bych odkazovat ihned za textem, který k odkazu náleží a to i kdyby to mělo být třeba uprostřed věty.

HODNOCENÍ PRÁCE SE ZDROJI

Seznam použitých zdrojů drží dobrý standard: pokrývá většinu zásadních autorů české provenience (ač chybí třeba E. Kohák; přestože je zmíněn v zadání bakalářské práce, autor se jej nakonec z nějakých důvodů rozhodl nezařadit) a také několik vybraných klasických autorů zahraničních (občas v českém překladu, jindy i v originále – zpravidla anglický jazyk).

Jak jsem zmiňoval už výše, občas by bylo užitečné některá tvrzení (např. s. 42) podložit důvěryhodnými zdroji, na druhou stranu autor v jedné z kapitol dodává řadu statistik a tvrdých dat, které zajímavým způsobem rámuji normativně uchopené téma.

Oceňuji i to, že se autor snaží při zpracování tématu potlačit jeho „aktivistické aspekty“ (které jsou často součástí a někdy i hlavní motivací výběru tématu) a upřednostňuje „filozofickou

analýzu“, byť i on na mnoha miestach práce dáva najevo, že je v tejto veci angažovaný a že jeho hodnotové postoje stály za výberom tématu záverečnej práce, ve které potom logicky hľadá argumenty pro konkrétní závěry, jež považuje za správné.

OTÁZKY K DISKUSI PŘI OBHAJOBĚ

- 1) Rád bych od autora slyšel jeho návrhy k alternativám za *antropocentrismus*, zeptal se, zda-li se nedomnívá, že je to pro člověka přístup „přirozený“ a konečně bych také rád znal jeho stanovisko k tomu, musí-li nutně být pro existenci zvířat neblahý.
- 2) Na s. 28-29 se práce dotýká tzv. „antropologické diference“ a snaží se u mnoha, druhdy unikátních schopností člověka, uvádět příklady pozorování i ve zvířecí říši. Prosim autora o stručné vyjádření k tomu, co si myslí o snaze hledat rozdíly mezi člověkem a zvířetem, příp. které projevy shledává jako charakteristické výlučně pro člověka.
- 3) Autor zabrousí, byť nikterak důsledně, i k problému usmrcování zvířat za účelem konzumace jejich masa (např. s. 21, 42), přičemž z náznaků je patrné, že pro něco takového ospravedlnění spíše nenachází. Proto nabízím k zamýšlení následující tezi, která naopak tvrdí, že zvířata chovaná na farmách pro své maso by nikdy neexistovala, pokud bychom je pro účely budoucí konzumace nenechali přivést k životu a odchovat. Pakliže je život, jenž jim člověkem „byl dán“, stráven v podmínkách respektujících všechny jejich fyziologické a etologické potřeby, a je jim posléze rovněž odebrán humánním způsobem, zdá se být celý proces *přínosný* jak pro ně, tak pro osoby jejich maso pojíející. Eo ipso bylo by nejen přípustné, ale dokonce *žádoucí* jej uvádět do praxe.

VÝSLEDNÉ HODNOCENÍ PRÁCE

Etický vztah člověka ke zvířatům představuje obrovské téma. Aby bylo možné se zodpovědně vyjádřit k natolik komplexní problematice, tak je samozřejmě nutné obsáhnout velké množství otázek s ní souvisejících. S ohledem na požadovaný rozsah bakalářské práce to potom nutně resultuje pouze ve fragmentární pojednání o každém z těchto subtémat. Do této kategorie bakalářských prací spadá i hodnocené dílo. Jde o široce rozkročený přehledový text s bezmála 40 kapitolami a subkapitolami (čítajícími často jen jeden odstavec textu) celkově na cca 40 stranách textu. Přitom v podstatě každá z dílčích kapitol by mohla aspirovat na samostatné zpracování do podoby bakalářské, nebo i diplomové práce, abychom mohli tvrdit, že jsme se s ní vypořádali zodpovědně.

Toto konstatování však nemá představovat *kritiku* odevzdané bakalářské práce. Rámcové požadavky na její vypracování kladené – seznámit se s problematikou, přehledně a fakticky správně ji zpracovat a prokázat porozumění argumentům uváděným v rámci existujících diskusí u vybraného tématu – takové zpracování umožňují. Věřím, že autor může v dalších letech, vybaven znalostmi z široké palety otázek, které zpracoval zde, zaostřit na tu, která mu v době psaní přišla nejzajímavější (nebo *nejdůležitější* z hlediska zodpovězení hlavní výzkumné otázky) a rozvést ji mnohem detailněji a úspěšněji.

S ohledem na střízlivě (ač jinak velmi extenzivně) stanovený cíl: *popsat* rozrůstající se poznatky o mentálních schopnostech zvířat, *popsat* současné etické teorie k tématu se vyjadřující a *popsat* dnešní zacházení se zvířaty a vývoj myšlení, který k němu vedl, lze konstatovat, že jej bylo v práci dosaženo. *Popis* jednotlivých oblastí je v práci proveden se střídavými úspěchy – občas jsem se nemohl ubránit pocitu, že šíře uchopení tématu byla na úkor hloubky zpracování.

Ne zcela využit byl i prostor pro prezentaci vlastního stanoviska alespoň k některým z široké palety řešených problémů. Autor v textu zjevně vystupuje z předem jasně deklarovaných pozic – snaží se poukázat na nevhodné a neospravedlnitelné chování lidí ve vztahu ke zvířatům – tj. patrně prezentuje zejména ty publikace, s nimiž názorově konvenuje, ale přesto mám pocit, že se k nim mohl explicitněji přihlásit.

Práci k obhajobě

Doporučuji

Navrhuji celkové hodnocení

C-D podle průběhu obhajoby

V Hradci Králové
18. 5. 2018

PODPIS: